

ALICJA PSTYGA

Uniwersytet Gdański, Gdańsk, Polska

 <http://orcid.org/0000-0001-6933-2132>

MULTIMODALNOŚĆ PRZEKAZU MEDIALNEGO A PRZEKŁAD (NA PODSTAWIE ROSYJSKICH TEKSTÓW PUBLICYSTYCZNYCH I ICH TŁUMACZEŃ NA JĘZYK POLSKI)

MULTIMODALITY IN MEDIA DISCOURSE AND TRANSLATION

The article deals with the issue of multimodal media discourse in translation. It is based on Russian articles originating from different media and their Polish translations published in bi-weekly "Forum".

Analysis of selected examples revealed that graphic elements contribute to global sense of the message, however usually these are different in the translated texts.

Keywords: multimodality, media discourses, translation, global sens of the message

Maciej Mrozowski¹ uznaje, że świat przedstawiany w mediach jest splotem reprezentacji i kreacji dokonującej się w złożonym układzie uwarunkowań, w którym liczą się upodobania, potrzeby oraz kompetencje odbiorcy. O kreacji translatorskiej — możliwej przecież — autor jednak nie wspomina. W owej reprezentacji i kreacji rzeczywistości medialnej coraz ważniejszą rolę odgrywa multimodalność. Proponuję zatem refleksję nad znaczeniem tego zjawiska w przekazie medialnym (prasowym), który funkcjonuje za pośrednictwem przekładu. Na materiał egzemplifikacyjny składa się korpus tekstów rosyjskojęzycznych i ich tłumaczenia na język polski, opublikowanych na łamach czasopisma „Forum”.

Multimodalność (wielokodowość, polikodowość) uznawana jest zarówno przez medioznawców, jak i językoznawców zajmujących się badaniem przekazów medialnych za bodaj najważniejszą cechę

¹ Por.: M. Mrozowski, *Przenikanie mediów. Ewolucja mediów a przemiany ładu społecznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2020, s. 377–378.

mediów i zmianę w praktykach komunikacyjnych². Zgodnie z ujęciem Małgorzaty Lisowskiej-Magdziarz, która analizując semiotykę wielomodalną, odwołuje się do prac twórców tej koncepcji Gunthera Kressa, Teo van Leeuwena oraz Michaela Hallidaya, „wielomodalność to właściwość działalności sygnifikacyjnej, polegająca na jednoczesnym używaniu znaków należących do zasobów semiotycznych o różnych właściwościach fizykalnych”³. Przekaz multimodalny jest więc bogatszy, bardziej sugestywny za sprawą różnych kodów, które przenikają się, dopasowują, niekiedy kontrastują. Perspektywa multimodalna w badaniu przekazów medialnych pozwala natomiast na ich pełniejszą interpretację, prowadząc zarazem do zintegrowanej analizy przekazu⁴ z uwzględnieniem szeroko rozumianego kontekstu społecznego i kulturowego⁵, wychodząc poza często sto-

² Z bogatej literatury zob. m.in.: M. Lisowska-Magdziarz, *Znaki na uwięzi. Od semiologii do semantyki mediów*, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków 2019; J. Maćkiewicz, *Jak można badać przekazy multimodalne*, „Język Polski” 2016, nr 2, s. 18–27; J. Maćkiewicz, *Co się zmieniło w komunikowaniu publicznym?*, A. Pstyga, U. Patocka-Sigłowy (red.), *Międzyjęzykowe i międzykulturowe konteksty współczesnego dyskursu publicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2017, s. 23–32; B. Skowronek, *Językowe odmiany medialne wobec przemian współczesnej technokultury*, „Медиалингвистика” 2018, t. 5, nr 3; Л.Р. Дускаева, *Векторы праксиологического анализа в медиалингвистике*, „Медиалингвистика” 2018, t. 5, nr 3.

³ M. Lisowska-Magdziarz, *Znaki na uwięzi...*, s. 114.

⁴ Zjawisko multimodalności ze względu na swoją naturę może być badane w ramach różnych dyscyplin; możliwe są więc różne podejścia metodologiczne. Dlatego też interdyscyplinarność spaja różne podejścia teoretyczne i różnorodność kodów przy braku uniwersalnych narzędzi badawczych (każdy kod wymaga specyficznego instrumentarium). Bogusław Skowronek podkreśla, że „badając językową warstwę przekazu medialnego, trzeba ją zawsze widzieć w kontekście cech charakterystycznych dla danego medium oraz w relacji z innymi systemami, współtworzącymi znaczenia konkretnego tekstu. Każde medium przedstawia bowiem treści językowe w specyficzny dla siebie sposób” — B. Skowronek, *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2013, s. 96.

⁵ A. Kampa, *Multimodalna analiza dyskursu — ujęcie semiotyczne*, M. Czyżewski, M. Osocki, T. Piekot, J. Stachowiak (red.), *Analiza dyskursu publicznego. Przegląd metod i perspektyw badawczych*, Wydawnictwo Akademickie SEDNO Sp. z o.o., Warszawa 2017, s. 95–122; M. Lisowska-Magdziarz, *Znaki na uwięzi...*, s. 120–121; J. Maćkiewicz, *Więcej niż tysiąc słów. Perswazyjne działanie zdjęć prasowych*, „Media — Biznes — Kultura” 2018 nr 1, s. 25–34; M. Ślawska, *Perspektywa multimodalna w badaniu tekstów prasowych*, I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Zagadnienia ogólne i teoretyczne. Multimodalność mediów drukowanych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2018; U. Żydek-Bednarczuk, *Dyskurs medialny w analizie interdyscyplinarnej*,

sowane we współczesnych badaniach językoznawczych ujęcie czysto logocentryczne⁶.

Medialny dyskurs prasowy, stanowiący podstawę niniejszych rozważań, jest terminem bardzo szerokim⁷, który w związku z konwergencją mediów i możliwością funkcjonowania prasy zarówno w postaci drukowanej, jak i cyfrowej, odbieranej na czytnikach elektronicznych, często paralelnie, dodatkowo z pewnymi wynikającymi z nowego medium możliwościami (np. zdjęcia, odesłanie do innych publikacji dzięki aktywnym linkom) staje się nieostry. Dlatego Lisowska-Magdziarz zwraca szczególną uwagę na konwergencję mediów: konwergencję technologiczną oraz konwergencję w obrębie treści, modeli odbioru i sposobów oddziaływania. Autorka twierdzi, że interpretacja tekstów prasowych wielomodalnych wymaga umiejętności korzystania z tego typu tekstów: „czytania” tekstu wielomodalnego oraz umiejętności odbioru mediów zgodnie z podstawowymi konwencjami gatunkowymi”, dodając, że proces ten „odbywa się na tle tradycji kulturalnej i w ścisłym związku z kontekstem kulturalnym, politycznym, społecznym, ekonomicznym”⁸. Do kompetencji czytelnika przekazu medialnego należałoby jej zdaniem dodać kolejną – wielomodalną kompetencją komunikacyjną, która poza umiejęt-

w: B. Skowronek, E. Horyń, A. Walecka-Rynduch (red.), *Język a media. Zjawiska językowe we współczesnych mediach*, Collegium Columbum, Kraków 2016.

⁶ Dla przekładu szeroko rozumiany kontekst społeczno-kulturowy jest równie istotny na poziomie sfery logocentrycznej.

⁷ Por. m.in.: M. Kita, *Dyskurs prasowy*, w: E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk (red.), *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*. Universitas, Kraków, 2013, s. 199–288; B. Skowronek, *Językowe odmiany medialne wobec przemian współczesnej technokultury*, „Медиалингвистика” 2018, t. 5, nr 3; U. Żydek-Bednarczuk, *Dyskurs medialny*, E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk (red.), *Style współczesnej polszczyzny...*, s. 179–197; U. Żydek-Bednarczuk, *Dyskurs medialny w analizie interdyscyplinarnej*, w: B. Skowronek, E. Horyń, A. Walecka-Rynduch (red.), *Język a media. Zjawiska językowe we współczesnych mediach*, Collegium Columbum, Kraków 2016, s. 13–24; Л.Р. Дускаева, *Векторы пракиологического анализа в медиалингвистике*, „Медиалингвистика” 2018, t. 5, nr 3; А.В. Полонский, *Медийный текст и его статус в современной культуре*, w: А.В. Полонский, М.Ю. Казак (red.), *Медийный текст: социальные практики, технологии, теории*, Белгород: Издательский дом БЕЛГОРОД, 2018.

⁸ M. Lisowska-Magdziarz, *Media powszednie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 22; M. Lisowska-Magdziarz, *Znaki na uwieźni...*, s. 132. Uwaga ta dotyczy zarówno komunikatu i interpretacji tekstu w określonym języku narodowym (oryginału), jak i tego, który funkcjonuje za pośrednictwem przekładu – por. W. Pisarek, *Wstęp do nauki o komunikowaniu...*

nością rozumienia i odbioru w zmediatyzowanym świecie w ramach kompetencji medialnej obejmuje także „zdolność do użytkowania mediów jako obszaru dla własnej ekspresji”.

Multimodalność wpływa na sposób podejścia do przekazu medialnego⁹, otwierając potencjał interpretacyjny tekstu, samą zaś perspektywę badawczą — na interdyscyplinarność. W wypadku tekstów prasowych pewnym ułatwieniem jest stały układ przekazu: forma pisana ze statycznym obrazem.

Rozważając relacje przekładowe, należałoby również ten drugi przekaz — tekst przełożony — ocenić jako całość, podobnie jak w odniesieniu do komunikatu oryginalnego, uwzględniając nie tylko jego warstwę słowną, lecz odnosząc się do multimodalności obu tekstów (ekwiwalentnych bądź przynajmniej adekwatnych) i udziału innych kodów w konstruowaniu sensu przekazu. Wprawdzie Agnieszka Kampka stwierdza, że w analizie multimodalnej „żaden z kodów semiotycznych nie jest z góry uznany za najważniejszy”¹⁰, jednak przekład *ex definitione* można by sprowadzić do warstwy słownej tłumaczonego tekstu — jest ona niekwestionowaną podstawą przekładu. Natomiast na globalny sens komunikatu medialnego składa się całość, łącznie z elementami pozawerbalnymi. Tak w nowych dla oryginału kontekstach i przestrzeni funkcjonuje bowiem komunikat przełożony, w którym warstwa słowna, łącząc się z elementami wizualnymi, tworzy spójny przekaz, o czym przekonuje analiza zebranego materiału. Zasadne wydają się więc pytania o multimodalność w przekazie przełożonym (zapośredniczonym, w „przejmującym” go środowisku medialnym): czy jest powielana, odtwarzana, czy też budowana na nowo; jak — wobec oczywistych modyfikacji medialnych tekstów prasowych w przekładzie — wielokodowość wpływa na ostateczny kształt komunikatu, jak tłumacz/nadawca/redakcja zapewnia sobie dobre zrozumienie i interpretację¹¹, jeśli dzięki multimodalności

⁹ A. Kampka, *Multimodalna analiza dyskursu...*; M. Kita, *Dyskurs prasowy...*; J. Maćkiewicz, *Więcej niż tysiąc słów...*; T. Piekot, *Dyskurs polskich wiadomości prasowych*, Universitas, Kraków 2006; A. Pstyga, *Perspektywy badań nad rosyjsko-polskim dyskursem prasowym*, „Roczniki Humanistyczne” 2019 t. LXVII, z. 7, s. 7–19; A. Pstyga, *Wartościowanie w tekście medialnym — interpretacje tłumacza*, „Przegląd Rusycystyczny” 2020, nr 1, s. 105–118; M. Ślawska, *Perspektywa multimodalna w badaniu tekstów prasowych...*

¹⁰ A. Kampka, *Multimodalna analiza dyskursu...*, s. 97.

¹¹ Lisowska-Magdżiarz zauważa, że „o ile można mówić o poprawnym rozumieniu tekstu — czyli odwzorowaniu sensu, jaki chciał przekazać autor czy nadawca, o tyle interpretacji nie można przypisać poprawności lub braku poprawności, zawsze

osiąga się pewną integrację sensu? Nie może tu być przypadkowości, nie bowiem w mediach, jak podkreślają medioznawcy¹², nie jest bezinteresowne, jednakże ostateczna forma przekazu — strona graficzna, która dopełnia sens przekazu — raczej nie zależy już od tłumacza, lecz od redakcji czasopisma (w ramach zespołu „Forum” funkcjonuje Pracownia Graficzna).

Spojrzenie na komunikację przekładową z perspektywy multimodalnej skłania do innego, specyficznego ujęcia sposobu funkcjonowania tekstu przełożonego w mediach. Jest on „przyjmowany” i łączy się z pewnymi przesunięciami w zakresie potencjału komunikacyjnego oraz interpretacyjnego samego tekstu i zmianą lub modyfikacją funkcji tekstu w innym kontekście społeczno-kulturowym i językowym. Przekaz ten jest bowiem kierowany do innego (drugiego) odbiorcy, dysponującego z reguły określonym doświadczeniem komunikacyjnym, który sięga też po czasopismo i wybrany artykuł z określonym nastawieniem. Przekład funkcjonuje bowiem w innym medium (czasopiśmie — drukowanym/w wersji cyfrowej, portalu internetowym itd.), w innej, najczęściej zmienionej oprawie graficznej, opatrzony nadanym z reguły tytułem, zmodyfikowaną segmentacją tekstu, z innym obrazem (zdjęciem, rysunkiem czy infografiką; rzadko ilustracje są powtarzane), o czym odbiorca tekstu przełożonego nie wie. Dlatego też kluczowe wydaje się pytanie o relacje między tekstem oryginału a przekładem, o to, co wnosi tłumacz bądź redakcja — zwłaszcza jeśli intencje nadawcy, zapotrzebowanie i oczekiwania odbiorcy oraz sama sytuacja komunikacyjna mogą być różne. Bez konfrontacji z oryginałem (co czyni tłumacz, redakcja i badacz przekładu) odbiorca przełożonego tekstu nie odtworzy intencji autora i pomyślanego przez niego sensu.

Jak odczytuje więc i jak interpretuje przekaz multimodalny odbiorca przekładu? W odniesieniu do relacji przekładowych i zmiany

jest ona bowiem rezultatem kompetencji komunikacyjnych, wiedzy i motywacji komunikujących się ludzi, relacji społecznych pomiędzy nimi, celu komunikowania się, warunków formułowania wypowiedzi i jej odbioru, wreszcie koncepcji poznawczych panujących w miejscu i czasie, w których zachodzi komunikacja” (M. Lisowska-Magdziarz, *Znaki na uwięzi...*, s. 74). Jako odbiorcy nie mamy przy tym pełnej wiedzy o tym, kto jest autorem przekazu/nadawcą, jaka jest rola wydawcy, redakcji; nadawca nie zawsze ujawnia też swoje cele komunikacyjne (tamże, s. 82); natomiast odbiorca zawsze może się zachować jak zechce, korzystając ze swego doświadczenia w odbiorze mediów.

¹² Por. tamże; M. Mrozowski, *Przenikanie mediów...*; W. Pisarek, *Wstęp do nauki o komunikowaniu...*

uwarunkowań językowych oraz społeczno-kulturowych — z perspektywy odbiorcy — multimodalność wpływa na procesy rozumienia i interpretacji w sposób szczególny, komplikując bądź ułatwiając odbiór, niekoniecznie jednak powielając sugestie „oryginalne”. Dlatego też kluczowe wydaje się pytanie, jak badać dwuteksty w perspektywie multimodalnej, pamiętając, że przekład sytuuje się w obszarze komunikacji międzykulturowej. Wskazane przez Agnieszkę Kampkę założenia analizy multimodalnej: (1) konieczność jednoczesnego badania całego przekazu — tekstu i innych kodów, (2) społeczny wymiar języka i form komunikacji, co oznacza, że „dany sposób komunikacji niesie ze sobą znaczenie tylko w konkretnej sytuacji i dla danej wspólnoty komunikacyjnej”¹³, (3) odbiór komunikatu musi zakładać jednoczesny charakter oddziaływania wszystkich elementów komunikatu wielokodowego, prowadzą do wykrycia sposobów komponowania globalnego sensu przekazu (tj. wyborów nadawcy i interpretacji odbiorcy).

Jolanta Maćkiewicz, podkreślając, że w aspekcie odbiorczym komunikat multimodalny stanowi całość, zwraca uwagę na konieczność wyodrębnienia poszczególnych „modusów” (kodów) na potrzeby jego analizy, by „następnie ponownie je połączyć, konstruując mniejsze całości, w których elementy różnych kodów wchodzi ze sobą w rozmaite relacje”¹⁴. W badaniu prasowych komunikatów multimodalnych, wyznaczając cel samych badań, autorka proponuje wykorzystanie najważniejszych komponentów sytuacji komunikacyjnej i punktu widzenia nadawcy, odbiorcy oraz samego komunikatu. O ile pierwsze podejście sprawdza sposób wykorzystania różnych środków pod kątem realizacji funkcji komunikacyjnych, drugie uwzględnia wpływ środków na interpretacje komunikatu i jego oddziaływanie, to trzecie — badanie samego komunikatu dokonywane jest z perspektywy badacza obserwatora i sprowadza się do wyróżnienia poszczególnych systemów semiotycznych, ich opisu oraz relacji (współdziałania) pomiędzy nimi¹⁵. Zdaniem autorki problemem pozostaje jednak różnorodność poszczególnych systemów (szczególnego rodzaju przekład systemów niewerbalnych na werbalne) oraz komunikatów, a także brak odpowiednich (tj. uniwersalnych) narzędzi.

Podejście metodologiczne Jolanty Maćkiewicz wyzyskuje w analizie dwutekstów, koncentrując się na określeniu relacji elementów

¹³ Por. A. Kampka, *Multimodalna analiza dyskursu...*, s. 97.

¹⁴ Zob. J. Maćkiewicz, *Jak można badać przekazy multimodalne...*, s. 23.

¹⁵ Tamże, s. 25.

wizualnych (wraz z ewentualnym podpisem) do tekstu w komponowaniu sensu przekazu medialnego. Jako materiał ilustracyjny wybieram z korpusu tekstów trzy zróżnicowane gatunkowo dwuteksty: esej rosyjskiego pisarza i publicysty Wiktora Jerofiejewa, wywiad z ambasadorem Rosji w Polsce oraz reportaż Rosjanki, która zamieszkała we Wrocławiu. Oryginały pochodzą z tygodnika społeczno-politycznego „Огонек”, dziennika „Коммерсантъ” (funkcjonujących równolegle w wersji drukowanej i cyfrowej) oraz portalu internetowego Lenta.ru.

Na wstępie należy podkreślić, że w „Forum” ważny okazuje się sam układ artykułów: ich uporządkowanie, rozmieszczenie według działów. Teksty ułożone są więc w określony sposób według stopnia ważności czy ich powiązania, ważne są też ich przynależność gatunkowa i funkcja. Zaznaczyć też należy szczególną dbałość redakcji o stronę wizualną czasopisma. Winnam również dodać, że esej i wywiad zostały przetłumaczone bez żadnych pominięć w tekście, należą do dobrych przekładów, choć o wyborach tłumacza zawsze można dyskutować. Tym razem jednak nie przedstawiam oceny szczegółowej rozwiązań translatorskich. Inaczej jest z tekstem trzecim, opatrzonym formułką „na podstawie” z opuszczeniem dużych partii tekstu, a więc z pominięciem informacji. Oprawa graficzna w „Forum” — stosownie do działu, w którym przekaz został zamieszczony — jest charakterystyczna dla czasopisma (liternictwo, układ strony), zmienione są natomiast ilustracje i grafika.

Esej Wiktora Jerofiejewa (*И наденет Бог новую стерильную маску...* z podtytułem *Писатель Виктор Ерофеев — о вирусной антивоенне — I włoży Bóg sterylną maskę z lidem*, który stanowią pierwsze zdania tekstu i wskazanie na autora) dotyczy aktualnego tematu pandemii w wymiarze globalnym, co odzwierciedla zdjęcie przedstawione w oryginale, któremu towarzyszą dane statystyczne mówiące o sytuacji w świecie oraz w wymiarze lokalnym — w Rosji i w Moskwie. Na ciemne zdjęcie twarzy kobiety i mężczyzny w maseczkach (tło), które stały się symbolem obecnych czasów i bezpośrednim nawiązaniem do tytułu, naniesione są kontury z nazwami państw i czerwonym punktem o różnej wielkości, odzwierciedlającym skalę zachorowań na COVID-19. Przytoczone dane statystyczne potęgują przerażenie odbiorcy (zwłaszcza aktualizowane każdego dnia w wersji cyfrowej). Oprawa graficzna przekazu oryginału jest więc sugestywna i wyróżnia się swą mocą perswazyjnego oddziaływania.

[1 a]

Фото: Эмин Джафаров / Коммерсантъ | купить фото

И наденет Бог новую стерильную маску...
 Писатель Виктор Ерофеев — о вирусной антивоине
 Журнал «Огонёк» №16 от 27.04.2020, стр. 29
 Виктор Ерофеев
 Взгляд писателя на эпидемию и мир после нее
 Статистика по коронавирусу COVID-19

Мир Россия Москва

<u>Заболели</u>	<u>Выздоровели</u>	<u>Умерли</u>
1,1 млн	934 тыс.	20 056 чел.
+7212	+4317	+108
(за сутки)	(за сутки)	(за сутки)

Данные обновлены 25.09.2020 в 9:46 по московскому времени

Нет ничего страшнее страха. Страх все разрушает. Мы тут на планете Земля считали себя хозяевами, высшей расой, обложившись смартфонами, окунувшись с лапами в интернет, мы уже додумались до того, чтобы заставить работать на себя искусственный интеллект, как золотую рыбку, царицу моря, а на самом деле мы оказались даже не гостями, а бедными родственниками, дрожащими (как там у Достоевского?) «тварями». Эпидемия нас поставила в угол, а перед этим еще выпорола. [...] (<https://www.kommersant.ru/doc/4315118>)

Oprawa graficzna komunikatu przełożonego, zamieszczonego w dziale *O TYM MÓWI ŚWIAT*, zmienia się. Tytuł i lid umieszczone na ciemnym tle zwracają uwagę odbiorcy. W nagłówku ginie jedno z kluczowych słów Jerofiejewa – *antywojna*, to sformułowanie *ostrzega w czas zarazy należy uznać za wymowne*. Zmianie ulega również struktura tekstu z nadanymi śródtytułami, które go porządkują. W opublikowanym na łamach „Forum” przekazie warstwie słownej towarzyszy zdjęcie autora tekstu – Wiktora Jerofiejewa (z podpisem i ze wskazaniem na autora zdjęcia) oraz grafika (źródło: caglecartoons.com), która doskonale koresponduje z tekstem pisarza, wnosi zarazem kontekst globalny, odzwierciedlając wszelkie zagrożenia. Jest to ciekawy wybór zarówno ze względów estetycznych, jak i reprezentację ujętych w myśl autora: wirus uderzający w tłum ludzi miażdży niektórych z nich, część rozbiega się, ale za nim nadciąga druga, znacznie większa z napisem *CRISIS*, pozostawiając po sobie jeszcze większe spustoszenie. Grafika jest opatrzona sugestywnym podpisem, który stanowi powtórzone zdanie rozpoczynające drugi akapit: „Strach sprawia, że wartości najpierw kamienieją, a potem zaczynają się sypać, kruszą się jak wapień”.

[1b]

The screenshot shows a web browser window with the URL <https://www.forumdwutygodnik.pl/lex/article/2002670.1957249.html>. The page features a dark sidebar on the left with the title "O TYM MÓWI ŚWIAT" and the main headline "I włoży Bóg sterylną maskę". Below the headline is a sub-headline: "Nie ma nic straszniejszego od strachu. Strach wszystko niszczy – ostrzega w czas zarazy Wiktor Jerofiejew." and the author's name "Wiktor Jerofiejew". The main content area on the right contains the text of the article, starting with "Uważaliśmy, że jesteśmy panami planety Ziemia. Uważaliśmy się za wyższą rasę. Ze wszystkich stron obłożyliśmy się smartfonami, po czubek głowy zanurzyliśmy się w internet. Już nawet zaczęliśmy przemysłować nad tym, aby zapracować do roboty sztuczną inteligencję jak złotą rybkę, władczynię morskich wód. A się okazało, że nie jesteśmy tu nawet gośćmi, ale ubogimi krewnymi albo – jak u Dostojewskiego – drzącymi kreaturami. Epidemia postawiła nas wszystkich do kąta, a przedtem jeszcze porządnie wychostała. Przycięła nas do ziemi i zdegradowała." Below the text is a photograph of Wiktor Jerofiejew, with a caption: "Wiktor Jerofiejew (ur. w 1947 roku), rosyjski pisarz i publicysta" and "Krzysztof Zuczkowski / Forum". At the bottom of the article, there is a quote: "Najsmutniejsze jest to, że zostaliśmy ukarani nie celowo, nie za nasze grzechy, a jakoś tak przy okazji. Religia nie ma tu nic do rzeczy. W danym wypadku po prostu niepoterz przeleciał. I ten niepoterz nie był wyraziłem inaczej woli, a po prostu sobie przeleciał. Raz-dwa i z powrotem. A może wirus zrodził". The browser's address bar and taskbar are also visible.

The screenshot shows a forum post on the website 'ForumDutygodnik.pl'. The post title is 'się w laboratorium wojskowym?'. The text discusses the role of religion in times of crisis, specifically mentioning the COVID-19 pandemic. It asks if people are turning to religion as a refuge from the uncertainty of the future. The cartoon illustration shows a globe with 'CRISIS' written on it, surrounded by a crowd of people. A small figure is labeled 'COVID-19'. The cartoon is credited to 'cagielcartoons.com'.

Warstwa wizualna towarzysząca głębokiej refleksji Jerofiejewa na temat epidemii i przyszłości świata, czasów antywojny wirusowej i rządów, od których społeczeństwo oczekuje ratunku, nie jest powieleniem treści eseju, a dopełnia go i stanowi wzmocnienie przekazu werbalnego

Wywiad z ambasadorem Federacji Rosyjskiej w Warszawie (dla dziennika „Kommersant”), który winą za pogarszające się relacje rosyjsko-polskie obarcza wyłącznie stronę polską, opatrzony został czterema zdjęciami. Są to kolejno zdjęcie ambasadora Siergieja Andriejewa (bez podpisu, pozostałe mają podpisy, co jest istotne dla rosyjskiego odbiorcy), ówczesnego ministra spraw zagranicznych Jacka Czaputowicza, traktatu pokojowego i rusztowań okalających jeden z pomników żołnierzy radzieckich:

[2a]

<https://www.kommersant.ru/gallery/3764290#id1656219>

«Не забудем, не простим»

Посол РФ в Варшаве — о трудностях польско-российского диалога

Фото: РИА Новости

MULTIMODALNOŚĆ PRZEKAZU...

Глава МИД Польши — о том, что мешает нормализации отношений между Москвой и Варшавой

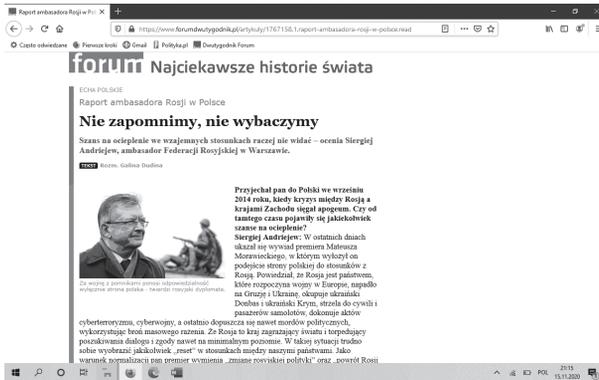
Что желала и что получила Польша после войны

“Ъ” получил список памятников советским воинам, которые собираются снести в Польше

Przekład został umieszczony w dziale ECHA POLSKIE. Tytuł został przełożony *Nie zapomnimy, nie wybaczymy* (jako cytat z wywiadu), a jego negatywny wydźwięk pogłębia lid: „Szans na ocieplenie we wzajemnych stosunkach raczej nie widać – ocenia Siergiej Andriejew, ambasador Federacji Rosyjskiej w Warszawie”. Poniżej przedstawiam zdjęcie z wersji cyfrowej „Forum”, natomiast wersja drukowana ma ciekawszy układ i do niej się odwołuję. Graficznie tekst przełożony dopełnia nakładający się na dwie strony na kremowym tle (inaczej niż kolejne dwie strony wywiadu) kolaż z wyraźnie podzielonym planem. Na pierwszym planie widnieje przyciągające wzrok zdjęcie ambasadora, raczej pogodne (inne niż to w oryginale z zaciśniętymi ustami, aczkolwiek z nieco ironicznym – w kontekście wypowiedzi – uśmiechem). Na drugim planie mamy zaś stanowiące rozmyte tło dla wyraźnej postaci ambasadora zdjęcie fragmentu pomnika żołnierza radzieckiego z podpisem „za wojnę z pomnikami ponosi odpowiedzialność wyłącznie strona polska – twierdzi dyplomata”. Właśnie za sprawą tego podpisu, który bezpośrednio nawiązuje do tytułu oraz lidu i wielokrotnie powtarzającego się sformułowania o winie polskiej strony, szczególnie drugi plan staje się symbolem złych relacji. Jak sądzę, budzi to sprzeciw polskiego odbiorcy i nawiązuje do stereotypów we wzajemnym postrzeganiu.

[2b]

Kolejny tekst (oryginał) zawiera pozytywną relacją Rosjanki, aczkolwiek negatywnie ocenia ona pewne szczegóły kulinarne (pomidory i majonez, które zwykle pozostają poza sferą negatywnych zjawisk społecznych), co wzmacnia tytuł oryginału (*Польский майонез мне совсем не нравится*). Przekład opublikowano, podobnie jak poprzedni, w dziale ECHA POLSKIE.

[за]

«Польский майонез мне совсем не нравится»

История жительницы Санкт-Петербурга, переехавшей в польский Вроцлав

[...]

Ежи и гномики

В любой стране есть мелочи, к которым нужно привыкнуть, но скоро они становятся обыденностью. Например, счет этажей в Польше начинается с нулевого, а не с первого этажа. В трамвае билетик обязательно нужно прокомпостировать, чтобы автомат поставил на нем дату и время. Если забудешь — штраф за безбилетный проезд. Про контролеров много слышала, но ни разу не встречала.

Я о Польше почти ничего не знала, поэтому и ожиданий особых не было. Хотелось посетить старинные замки. Конечно, мы планировали путешествовать, и в этом году занимаемся этим особенно активно. Сначала ездили автобусной компанией PolskiBus, потом купили машину, и нам открылось еще больше возможностей. Машина — это приятный сюрприз. Оказалось, что в Польше автомобили практически вдвое дешевле, чем в России, так как нет пошлины. Правда, топливо стоит почти в два раза больше.

На улицах Вроцлава часто встречаются небольшие бронзовые гномики. Они известны, любимы и считаются изюминкой города. Их количество постоянно растет. Иногда своего гномика у входа заводят магазины вроде Икеа, но в основном они встречаются в центре. Зимой их даже одевают в кофточки и шарфики. Для туристов выпускают карты-путеводители, где объясняется, как их найти. [...]; <https://lenta.ru/articles/2017/09/04/poland>

Autorka dostrzega osobliwości rzeczywistości polskiej, zwłaszcza Wrocławia, którego symbolem stały się krasnale (ta informacja zawarta jest w lidzie i fragmencie opatrzonym śródtytułem *Ежи и гномику (Jeże i krasnoludki)*). W przekładzie z wyrazistym śladem nawiązania do tego wątku (w związku z kompresją tekstu ten frag-

ment w tłumaczeniu został pominięty) w postaci zdjęcia krasnala — w wersji drukowanej wyśrodkowanego, umieszczonego w centrum tekstu i przyciągającego wzrok odbiorcy. Zostało ono opatrzone podpisem. Konfrontacja oryginału z opublikowanym przekładem (przedrukiem, tekstem na podstawie oryginału) wykazuje jednak zmianę nacechowania wartościującego. Ponownie wpływają na to nadany tytuł, lid oraz fotografia z zaskakującym podpisem, jako elementy szczególnie przyciągające uwagę odbiorcy. Wprowadzenie w tytule rosyjskiego „*niet*”, zwłaszcza w konstrukcji *mówimy „niet”* (por. *Polskiemu majonezowi mówimy „niet”*) mimo cudzysłowu, a z silną konotacją obcości, czasowniki *zwabić* i *odstraszyć* (zob.: *Czym zwabić Rosjan do Polski, a czym [ewentualnie] odstraszyć*), być może nawiązujące do potoczności relacji autorki, a szczególnie frazem „*zielone ludziki*” (również ujęty w cudzysłów) w podpisie pod zdjęciem: *Wrocławskie krasnale nie boją się „zielonych ludzików”*. *Goście ze Wschodu są zachwyceni* zmieniają charakterystykę tekstu polskojęzycznego ocenianego z punktu widzenia zawartości aksjologicznej. Wyrażenie *Zielone ludziki*, kojarzone z działaniami Rosji na Ukrainie, bo w tym kontekście użył go Władimir Putin zostaje tu wykorzystane w zaskakującym kontekście. Zdjęcie wraz z podpisem jako elementy dodane przez tłumacza lub redakcję wprowadzają w sferę wartościowania — odmiennego niż wynikałoby to z samego tekstu.

[3b]

The screenshot shows a forum post on the website 'forum.wroclawiu.read'. The browser address bar shows the URL: <https://www.forumwutygodnik.pl/artysty/1721652.1.rosjanie-we-wroclawiu.read>. The forum header includes 'forum Najciekawsze historie świata' and a search bar. The post title is 'Rosjanie we Wrocławiu' and the main heading is 'Majonezowi mówimy: niet!'. Below the heading is the sub-heading 'Czym zwabić Rosjan do Polski, a czym (ewentualnie) odstraszyć.' and the author 'tekst: Na podst. lenta.ru'. The main image is a photograph of a troll doll, a traditional Polish folk figure. To the right of the image is a text block starting with 'Aleksandra przyjechała do Wrocławia ze swoim chłopakiem, który dostał tu pracę jako programista. Postanowili, że pomyślą przez jakiś czas w Polsce, będą podróżować i poznawać Europę...'. Below the image is a caption: 'Wrocławskie krasnale nie boją się „zielonych ludzików”. Goście ze Wschodu są zachwyceni.' To the right of the image is another text block starting with 'Przyjechali legalnie – Zastrzeżenie formalności, pozwolenia na pracę dla Jurja...'. The browser taskbar at the bottom shows the date and time: 21:16 15.11.2020.

Za ekwiwalentne można by uznać zdjęcia krasnali — są one różne w każdym z tekstów: Motocyklista w tekście rosyjskim i Syzyfki w wersji cyfrowej „Forum” oraz grająca na bębnie postać z dreadami w wersji drukowanej¹⁶. Te wizerunki z pewnością wnoszą swoje konotacje, natomiast podpis pod neutralnym zdjęciem (jednego z krasnali) nadaje mu wymiar aksjologiczny, przenosząc cały komunikat w sferę dyskursu upolitycznionego. Zdjęcie w komunikacie polskojęzycznym ma zatem charakter nie tylko ilustracyjny, ale — oceniane wraz z podpisem — stanowi szczególny element wartościowania odmiennego, niż wynikałoby to z oryginału.

Perspektywa multimodalna w ocenie dwutekstów medialnych dowodzi, że od odbiorcy wymaga się dużego zaangażowania, umiejętności odbioru i dokonywania analizy i syntezy całego przekazu, zestawiania i interpretacji wszystkich komponentów. Przekaz medialny w przykładzie wymaga bowiem uważnej interpretacji, wynikającej z interakcji zastosowanych zasobów semiotycznych, wielomodalności doświadczenia odbioru tekstu medialnego w realnej sytuacji komunikacyjnej. Medium „przejmujące” i „przyjmujące” określony komunikat wprowadza zmiany na poziomie całego przekazu w ramach komunikacji międzyjęzykowej i międzykulturowej. Należy więc uznać, że multimodalność tekstu pozostaje jako cecha komunikatu, jednak nie podlega ona odtwarzaniu, a jest budowana stosownie do intencji przejmującego przekaz wydania (zespołu redakcyjnego). Kody pozawerbalne w odniesieniu do przekładanych tekstów publicystycznych są powiązane z ich zawartością informacyjną, czasami ilustrują przekazywane treści, niekiedy zaś stanowią specyficzny ślad informacji werbalnej pominiętej w przekładzie. Mogą one wpływać na wartościowanie całego komunikatu, jednak na plan pierwszy wysuwa się funkcja przyciągająca uwagę odbiorcy tekstu oraz funkcja perswazyjna.

REFERENCES

- Duskayeva, Liliya. “Vektory praktsiologicheskogo analiza v medialingvistike.” *Medialingvistika* 2018, vol. 5, 3 [Дускаева, Лилия. “Векторы практиологического анализа в медиалингвистике”. *Медиалингвистика* 2018, т. 5, 3].
- Kampka, Agnieszka. “Multimodalna analiza dyskursu — ujęcie semiotyczne.” *Analiza dyskursu publicznego. Przegląd metod i perspektyw badawczych*. Czyżewski,

¹⁶ Jest to zarazem doskonały przykład konwergencji mediów. Ten dwutekst był również przedmiotem rozważań — por. A. Pstyga, *Wartościowanie w tekście medialnym...*, s. 105–118.

- Marek. Osocki, Michał, Piekot, Tomasz. Jerzy, Stachowiak (Eds.). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie SEDNO Sp. z o.o., 2017: 95–122.
- Kita, Małgorzata. “Dyskurs prasowy.” *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*. Malinowska, Ewa. Nocoń, Jolanta. Żydek-Bednarczuk, Urszula (Eds.). Kraków: Universitas, 2013: 199–288..
- Lisowska-Magdziarz, Małgorzata. *Media powszednie*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.
- Lisowska-Magdziarz, Małgorzata. *Znaki na uwieźi. Od semiologii do semantyki mediów*. Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2019.
- Maćkiewicz, Jolanta. “Jak można badać przekazy multimodalne”. *Język Polski*. 2016, no. 2: 18–27.
- Maćkiewicz, Jolanta. “Co się zmieniło w komunikowaniu publicznym?”. *Międzyjęzykowe i międzykulturowe konteksty współczesnego dyskursu publicznego*. Pstyga, Alicja. Patocka-Sigłowy, Urszula (Eds.). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2017: 23–32.
- Maćkiewicz, Jolanta. “Więcej niż tysiąc słów. Perswazyjne działanie zdjęć prasowych.” *Media – Biznes – Kultura*. 2018, no. 1: 25–34.
- Mrozowski, Maciej. *Przenikanie mediów. Ewolucja mediów a przemiany ładu społecznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2020.
- Piekot, Tomasz. *Dyskurs polskich wiadomości prasowych*. Kraków: Universitas, 2006.
- Pisarek, Walery. *Wstęp do nauki o komunikowaniu*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008.
- Polonskiy, Andrey. “Mediynny tekst i yego statusv sovremennoy kul'ture.” *Mediynny tekst:sotsial'nyye praktiki, tekhnologii, teorii*. Polonskiy, A. V. Kazak, M. Yu. (Eds.). Belgorod: Izdatel'skiy dom BELGOROD 2018 [Полонский, Андрей. “Медийный текст и его статус в современной культуре.” *Медийный текст: социальные практики, технологии, теории*. Полонский, А.В. Казак, М.Ю. (Ред.). Белгород: Издательский дом БЕЛГОРОД, 2018.
- Pstyga, Alicja. “Perspektywy badań nad rosyjsko-polskim dyskursem prasowym.” *Roczniki Humanistyczne* 2019, t. LXVII, z. 7: 7–19.
- Pstyga, Alicja. “Wartościowanie w tekście medialnym – interpretacje tłumacza.” *Przegląd Rusycystyczny* 2020, no. 1: 105–118.
- Skowronek, Bogusław. *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2013.
- Skowronek, Bogusław. “Z perspektywy odbiorcy. O nowym obszarze badań języka w mediach.” *Język Polski* 2016, no. 2: 11–17.
- Skowronek, Bogusław. “Językowe odmiany medialne wobec przemian współczesnej technokultury.” *Медиалингвистика* 2018, t. 5, no. 3.
- Ślawska, Małgorzata. “Perspektywa multimodalna w badaniu tekstów prasowych.” *Zagadnienia ogólne i teoretyczne. Multimodalność mediów drukowanych*. Hoffman, Iwona. Kępa-Figura, Danuta (Eds.). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2018: 107–118.
- Żydek-Bednarczuk Urszula. “Dyskurs medialny.” *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*. Malinowska, Ewa. Nocoń, Jolanta. Żydek-Bednarczuk, Urszula (Eds.). Kraków: Universitas, 2013: 179–197.
- Żydek-Bednarczuk Urszula. “Dyskurs medialny w analizie interdyscyplinarnej.” *Język a media. Zjawiska językowe we współczesnych mediach*. Skowronek, Bogusław. Horyń, Ewa. Walecka-Rynduch, Agnieszka (Eds.). Kraków: Collegium Columbum, 2016: 13–24.